

УДК 331.101

Городня Т. А.

horodtan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9298-3088

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Семів С. Р.

centercoop@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4682-7359

к.е.н., проф., завідувач кафедри економіки,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Процак К. В.

kateryna.v.protsak@lpnu.ua, ORCID ID: 0000-0001-5864-4077

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту організацій,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

МІГРАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ ЯК РЕСУРС СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено сутність міграційного капіталу як комплексного соціально-економічного ресурсу розвитку України в умовах воєнної економіки, демографічної нестабільності та глобалізації ринку праці. Обґрунтовано, що міграційний капітал охоплює не лише фінансові ресурси у формі грошових переказів трудових мігрантів, а й людський, інтелектуальний, соціальний, підприємницький та інноваційний потенціал української діаспори й вимушених мігрантів. Визначено сучасні тенденції міграційних процесів України, які характеризуються масштабним відтоком трудового та інтелектуального потенціалу, трансформацією структури зайнятості населення, зростанням ролі транснаціональних зв'язків і формуванням нових моделей економічної взаємодії між державою та міграційними спільнотами. У статті акцентовано увагу на подвійній природі міграційного капіталу, який, з одного боку, спричиняє втрати трудових ресурсів, посилення демографічної кризи та дефіцит кваліфікованих кадрів, а з іншого, – формує додаткові фінансові надходження, стимулює розвиток малого бізнесу, цифрового підприємництва, інвестиційної активності та інтеграцію України у глобальний економічний простір. Доведено, що в сучасних умовах міграційний капітал стає важливим фактором підтримки макроекономічної стабільності, розвитку внутрішнього ринку та післявоєнного відновлення держави. У статті особливу увагу приділено необхідності формування сучасної державної політики управління міграційним капіталом, орієнтованої на стимулювання реєміграції, розвиток інвестиційних механізмів для залучення коштів мігрантів у національну економіку, підтримку людського капіталу та створення умов для циркуляційної міграції. Обґрунтовано доцільність переходу від політики реагування на міграційні проблеми до моделі стратегічного використання міграційного капіталу як ресурсу економічної стійкості, інноваційного розвитку та соціальної безпеки України.

Ключові слова: міграційний капітал, трудова міграція, людський капітал, соціально-економічний розвиток, воєнна економіка, міграційні процеси, інтелектуальна міграція, демографічна криза, ринок праці, економічна стійкість, реєміграція, соціальний капітал, інноваційний розвиток, післявоєнне відновлення України, глобалізація, транснаціональні зв'язки, міграційна політика.

Horodnia Tetiana

horodtan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9298-3088

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Semiv Serhiy

centercoop@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4682-7359

Ph.D., Professor, Head of the Department of Economics,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Protsak Kateryna

kateryna.v.protsak@lpnu.ua, ORCID ID: 0000-0001-5864-4077

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Organizations
Management, Lviv Polytechnic National University, Lviv

MIGRATION CAPITAL AS A RESOURCE FOR THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract. *The article examines the essence of migration capital as a comprehensive socio-economic resource for the development of Ukraine under the conditions of a wartime economy, demographic instability, and globalization of the labor market. It is substantiated that migration capital encompasses not only financial resources in the form of remittances from labor migrants, but also the human, intellectual, social, entrepreneurial, and innovative potential of the Ukrainian diaspora and forcibly displaced migrants. The current trends of migration processes in Ukraine are identified, characterized by a large-scale outflow of labor and intellectual potential, transformation of the employment structure, increasing importance of transnational connections, and the formation of new models of economic interaction between the state and migrant communities. The article emphasizes the dual nature of migration capital, which, on the one hand, causes the loss of labor resources, intensifies the demographic crisis, and leads to a shortage of qualified personnel, while, on the other hand, generates additional financial inflows, stimulates the development of small businesses, digital entrepreneurship, investment activity, and Ukraine's integration into the global economic space. It is proved that under current conditions migration capital is becoming an important factor in maintaining macroeconomic stability, supporting the development of the domestic market, and ensuring the post-war recovery of the state. Particular attention is paid to the necessity of forming a modern state policy for migration capital management aimed at stimulating re-emigration, developing investment mechanisms for attracting migrants' funds into the national economy, supporting human capital, and creating conditions for circular migration. The expediency of shifting from a policy of responding to migration challenges toward a model of strategic utilization of migration capital as a resource for economic resilience, innovative development, and social security of Ukraine is substantiated.*

Keywords: migration capital, labor migration, human capital, socio-economic development, wartime economy, migration processes, intellectual migration, demographic crisis, labor market, economic resilience, re-emigration, social capital, innovative development, post-war recovery of Ukraine, globalization, transnational connections, migration policy.

JEL Classification: E69, E27, F22, I31, J17, J63, O16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2026-49-5>

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобальних соціально-економічних трансформацій, повномасштабної війни, демографічної нестабільності та посилення міжнародної мобільності населення міграційні процеси

стають одним із ключових факторів впливу на розвиток національної економіки України. Масштабна зовнішня трудова міграція, вимушене переміщення населення, інтелектуальний відтік кадрів та активізація транс-

національних соціально-економічних зв'язків формують нові проблеми для держави, пов'язані зі скороченням трудового потенціалу, посиленням дисбалансів на ринку праці, старінням населення та зниженням рівня економічної активності в окремих регіонах країни. Водночас міграційні процеси створюють і нові можливості для розвитку через надходження грошових переказів, формування міжнародних ділових зв'язків, трансфер знань, інновацій та накопичення людського й соціального капіталу.

В умовах воєнної економіки проблема ефективного використання міграційного капіталу набуває особливої актуальності, оскільки саме міграційні ресурси дедалі більше впливають на макроекономічну стабільність, фінансову стійкість домогосподарств, підтримку внутрішнього попиту та післявоєнне відновлення держави. Проте традиційні підходи до оцінювання міграційних процесів переважно зосереджуються лише на демографічних або фінансових аспектах, не враховуючи комплексного характеру міграційного капіталу як інтегрованого ресурсу, що охоплює людський, інтелектуальний, підприємницький, соціальний та інвестиційний потенціал мігрантів і діаспори. Це суттєво обмежує можливості формування ефективної державної політики у сфері управління міграційними процесами та використання їх економічного потенціалу.

Незважаючи на зростання наукового інтересу до проблематики трудової та вимушеної міграції, в Україні спостерігається недостатній рівень комплексних досліджень міграційного капіталу як стратегічного ресурсу соціально-економічного розвитку. Відсутність сучасних інтегрованих підходів до оцінювання впливу міграційного капіталу на розвиток економіки, ринку праці, інвестиційної активності та інноваційного середовища ускладнює процес розроблення ефективних механізмів його залучення та використання в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Отже, актуальним є поглиблення наукових досліджень сутності міграційного капіталу та формування сучасних підходів до управління ним як важливим ресурсом економічної стійкості, соціальної безпеки та післявоєнного відновлення України. Особливого значення набуває розроблення механізмів стимулювання реєміграції, підтримки людського капіталу, активізації інвестиційної участі мігрантів та інтеграції потенціалу української

діаспори у систему національного соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика міграційного капіталу, трудової міграції та їх впливу на соціально-економічний розвиток держави останніми роками посідає важливе місце у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях. Особливої актуальності ці питання набули в умовах глобалізації, демографічних трансформацій, зростання міжнародної мобільності населення та повномасштабної війни в Україні. Наукові дослідження охоплюють різні аспекти міграційного капіталу: фінансові трансферти мігрантів, людський та інтелектуальний капітал, вплив міграції на ринок праці, демографічну безпеку, інвестиційну активність і післявоєнне відновлення держави.

Так, серед українських вчених вагомий внесок у дослідження міграційних процесів та їх соціально-економічних наслідків зробили Е. Лібанова, О. Малиновська, У. Садова, Т. Кізима, О. Позняк, Т. Васильців, О. Іляш, О. Мульська та інші. У працях зазначених авторів досліджуються сучасні тенденції трудової та вимушеної міграції, вплив грошових переказів на економіку України, механізми формування людського капіталу та проблеми збереження трудового потенціалу держави [1].

Значну увагу теоретико-методологічним аспектам міграційного капіталу приділено у працях Т. Кізими та В. Онищук, що розглядають міграційний капітал як комплекс фінансових, соціальних та людських ресурсів, сформованих у результаті міжнародної трудової міграції.

Важливими є також дослідження Т. Васильціва, О. Мульської та Р. Лупака, присвячені розвитку ринку міграційного капіталу, фінансовій інклюзії трудових мігрантів та механізмам трансформації міграційних трансфертів у ресурс економічного розвитку держави [2]. І. Крупка у своїх наукових працях обґрунтовує фінансовий потенціал капіталу трудових мігрантів та його значення для забезпечення макроекономічної стабільності й розвитку фінансового ринку України.

Проблеми людського капіталу в умовах сучасних міграційних проблем досліджують К. Демченко, С. Гринкевич, О. Булик та інші науковці, які акцентують увагу на впливі міжнародної міграції на ринок праці, конкурентоспроможність економіки та демографічні процеси. Окремі аспекти інтелектуальної

та академічної міграції українських учених в умовах війни висвітлено у працях М. Гладченко та С. Назаровця, де аналізується вплив міжнародної мобільності науковців на науковий потенціал України та інтеграцію у глобальний дослідницький простір.

Серед зарубіжних учених вагомий внесок у розвиток теорії міграційного капіталу та міжнародної міграції зробили Douglas Massey, Alejandro Portes, Robert Lucas, George Borjas, Stephen Castles та Hein de Haas. У працях цих авторів розкрито концептуальні засади міжнародної трудової міграції, теорії людського та соціального капіталу, вплив міграційних потоків на економічне зростання, ринок праці та глобальний розвиток.

Так, попри значну кількість наукових праць, на сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного використання міграційного капіталу як стратегічного ресурсу соціально-економічного розвитку України в умовах воєнної економіки та післявоєнного відновлення. Потребують подальшого наукового обґрунтування механізми ефективного управління міграційним капіталом, стимулювання реєміграції, інтеграції потенціалу української діаспори та трансформації міграційних трансфертів у довгостроковий інвестиційний ресурс розвитку держави.

Постановка завдання. В умовах сучасних глобалізаційних процесів, посилення міжнародної мобільності населення, воєнного стану та глибоких соціально-економічних трансформацій в Україні міграційний капітал набуває особливого значення як важливий ресурс забезпечення економічної стійкості, підтримки ринку праці, розвитку людського потенціалу та післявоєнного відновлення держави. Масштабна трудова та вимушена міграція, інтелектуальний відтік кадрів, демографічна криза та структурні дисбаланси на ринку праці формують нову державну економічну політику й суттєво актуалізують необхідність комплексного дослідження міграційного капіталу як багатофункціонального соціально-економічного ресурсу.

Водночас сучасні наукові підходи до аналізу міграційних процесів переважно концентруються на окремих аспектах міграції, тобто демографічних, фінансових або трудових, що не в повній мірі враховує інтеграційний характер міграційного капіталу, який поєднує людський, соціальний, інтелектуальний, підприємницький та інвестиційний потенціал.

У зв'язку з цим виникає необхідність формування нових наукових підходів до оцінювання, управління та ефективного використання міграційного капіталу в умовах воєнної економіки та післявоєнної трансформації.

З огляду на це метою даної статті є дослідження сутності міграційного капіталу, визначення його ролі у соціально-економічному розвитку України та обґрунтування сучасних механізмів ефективного використання міграційного потенціалу в умовах військового стану та післявоєнного відновлення.

Так, у межах даного дослідження поставлено наступні завдання:

1. Розкрити теоретико-методологічні основи дослідження міграційного капіталу, уточнити його економічний зміст, структуру та основні складові в умовах сучасних трансформаційних процесів.

2. Проаналізувати сучасні тенденції трудової, вимушеної та інтелектуальної міграції в Україні, визначити їх вплив на ринок праці, демографічну ситуацію та соціально-економічний розвиток держави.

3. Дослідити роль грошових переказів трудових мігрантів у забезпеченні макроекономічної стабільності, підтримці внутрішнього споживання та формуванні інвестиційного потенціалу України.

4. Визначити основні ризики та проблеми, пов'язані з відтоком людського та інтелектуального капіталу, зокрема дефіцит кваліфікованих кадрів, посилення демографічної кризи та структурні дисбаланси на ринку праці.

5. Обґрунтувати значення міграційного капіталу як чинника післявоєнного відновлення економіки України, розвитку підприємництва, інноваційної діяльності та транснаціонального економічного співробітництва.

6. Запропонувати сучасні підходи до формування державної політики управління міграційним капіталом, орієнтованої на стимулювання реєміграції, підтримку людського капіталу та інтеграцію потенціалу української діаспори у процеси національного розвитку.

7. Розробити практичні рекомендації щодо ефективного використання міграційного капіталу як стратегічного ресурсу економічної стійкості, соціальної безпеки та довгострокового розвитку України в умовах воєнної та післявоєнної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації, цифровізації економіки, посилення міжнародної мобіль-

ності населення та воєнних трансформацій міграційний капітал перетворюється на один із ключових ресурсів соціально-економічного розвитку держави.

Сучасна економічна наука розглядає міграційний капітал не лише як сукупність фінансових надходжень від трудових мігрантів, а як комплексний багаторівневий ресурс, що формується в результаті міграційних процесів і включає фінансовий, людський, інтелектуальний, соціальний, підприємницький та інноваційний потенціал мігрантів, діаспори та транснаціональних мереж [3].

Теоретичною основою дослідження міграційного капіталу є поєднання концепцій людського капіталу, соціального капіталу, транснаціоналізму, економіки праці та теорії міжнародної міграції. Теорія людського капіталу, представлена працями Gary Becker та Theodore Schultz, обґрунтовує значення знань, професійних навичок, освіти та компетентностей як джерела економічного зростання. У контексті міграційних процесів людський капітал набуває транснаціонального характеру, оскільки мігранти стають носіями нових знань, професійного досвіду, інноваційних практик та міжкультурних комунікацій.

Важливе місце у дослідженні міграційного капіталу займає концепція соціального капіталу, розроблена Pierre Bourdieu, James Coleman та Robert Putnam. Відповідно до даного підходу соціальні зв'язки, довіра, комунікаційні мережі та взаємодія між мігрантами й країною походження формують специфічний ресурс, який сприяє розвитку підприємництва, інвестиційної активності та трансферу інформації. Саме завдяки транснаціональним соціальним мережам українські мігранти забезпечують фінансову підтримку домогосподарств, створюють нові канали економічної співпраці та інтегрують Україну у глобальний економічний простір.

Методологічно дослідження міграційного капіталу базується на міждисциплінарному підході, який поєднує економічний, соціологічний, демографічний, інституційний та поведінковий аналіз. У сучасних умовах особливого значення набуває системний, комплексний підхід, відповідно до чого міграційний капітал розглядається як складна динамічна система взаємопов'язаних елементів, що формується під впливом економічних, політичних, соціальних та геополітичних чинників [4]. Такий підхід дозволяє оцінювати не лише

прямі фінансові ефекти міграції, але й довгострокові наслідки для ринку праці, демографічної структури, інноваційного розвитку та економічної безпеки держави.

У сучасній науковій літературі міграційний капітал доцільно трактувати як інтегровану сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, що формуються внаслідок міжнародної мобільності населення та можуть бути використані для забезпечення економічної стійкості, соціального розвитку й структурної модернізації національної економіки [5]. На відміну від традиційного підходу, де міграція переважно розглядалась як джерело втрати трудового потенціалу, сучасна концепція міграційного капіталу акцентує увагу на можливостях трансформації міграційних процесів у фактор економічного розвитку, інвестиційної активності та інноваційного оновлення країни.

Структура міграційного капіталу є багатокомпонентною та включає декілька взаємопов'язаних складових. Першою складовою є фінансовий капітал, який формується через грошові перекази трудових мігрантів, інвестиції діаспори, валютні надходження та фінансові активи, створені за межами країни. Друга складова – це людський капітал, що охоплює професійні знання, кваліфікацію, навички, освітній рівень та трудовий досвід мігрантів. Третьою складовою є інтелектуальний капітал, який включає інноваційний потенціал, наукові знання, цифрові компетентності та технологічний досвід, отриманий у міжнародному середовищі.

Важливим елементом виступає соціальний капітал, який формується через систему транснаціональних зв'язків, партнерських відносин, мереж співпраці та довіри між мігрантами, бізнесом, державою та міжнародними інституціями. Окреме місце займає підприємницький капітал, що проявляється у створенні нових бізнесів, розвитку малого та середнього підприємництва, впровадженні сучасних моделей управління та залученні іноземних інвестицій. У сучасних умовах також формується цифровий міграційний капітал, який пов'язаний із дистанційною зайнятістю, цифровою мобільністю, розвитком глобальних ІТ-мереж та інтеграцією мігрантів у цифрову економіку.

Так, запропонуємо власну схему структури міграційного капіталу, яка характерна для сучасного економічного середовища (рис. 1).

Отже, сучасні трансформаційні процеси суттєво змінюють характер міграційного капі-

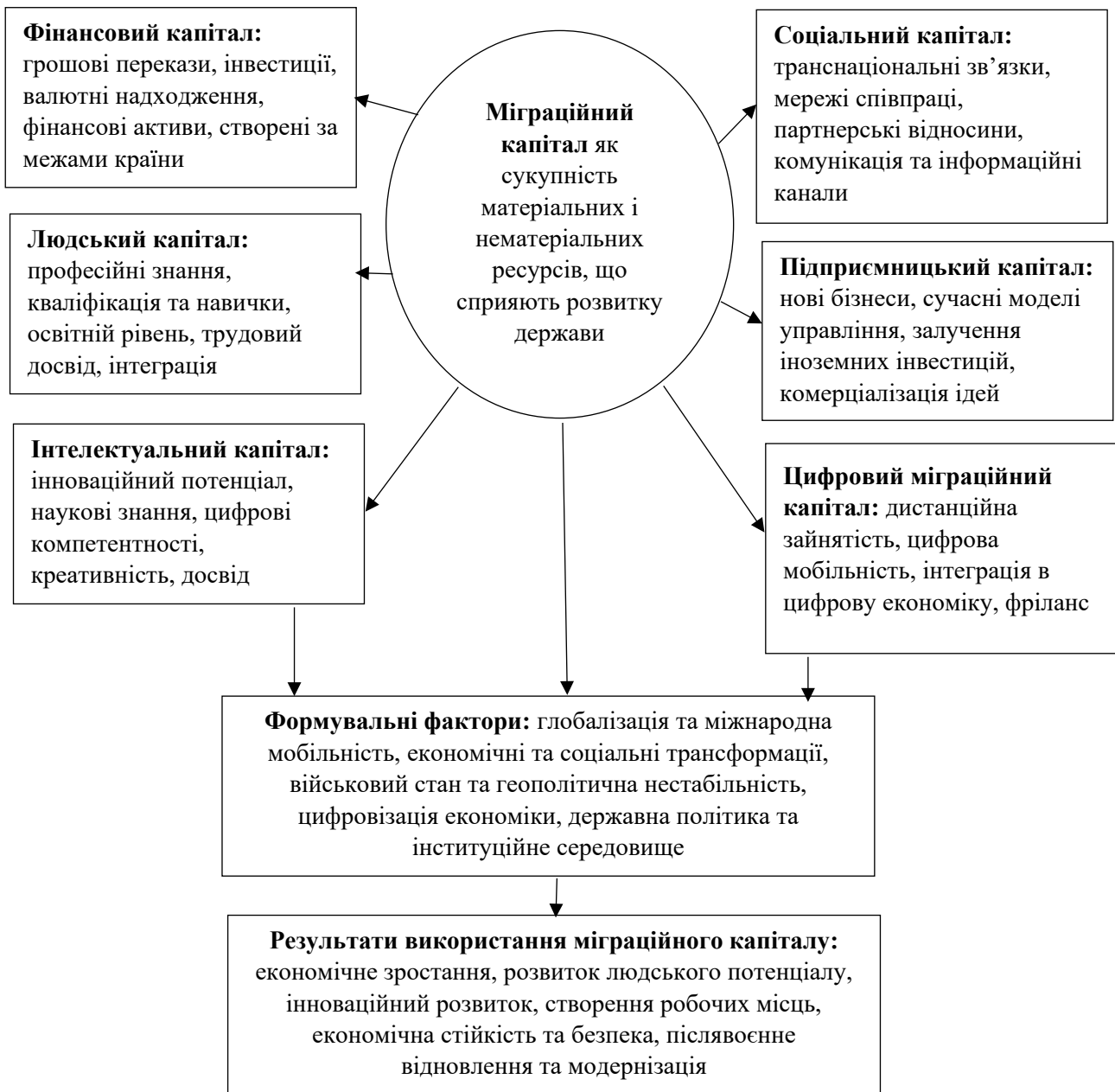

Рис. 1. Сучасна структура міграційного капіталу як комплексний ресурс соціально-економічного розвитку України

талу. Повномасштабна війна в Україні спричинила масштабну вимушену міграцію населення, втрату частини людського потенціалу та посилення демографічної кризи. Водночас значно активізувалися транснаціональні зв'язки, міжнародна фінансова підтримка українських домогосподарств, розвиток цифрової зайнятості та інтеграція українських фахівців у глобальні ринки праці. За таких умов міграційний капітал стає не лише фактором виживання населення, але й важливим ресурсом післявоєнного відновлення, структурної модернізації економіки та формування нової моделі економічної стійкості України.

Зазначимо, що в сучасних умовах міграція стала не лише демографічним чи соціальним явищем, а важливим фактором економічної стійкості, трансформації ринку праці та формування нової моделі соціально-економічного розвитку України.

Однією з ключових тенденцій залишається трудова міграція населення, яка ще до початку повномасштабної війни мала системний характер. Основними причинами трудової міграції є різниця в рівнях оплати праці, економічна нестабільність, дефіцит якісних робочих місць та прагнення населення до підвищення рівня життя. Сьогодні трудова міграція трансформу-

ється у більш довгострокову форму, коли українські громадяни не лише працюють за кордоном, а інтегруються в економічні системи країн перебування, перевозять сім'ї та формують стійкі транснаціональні зв'язки.

Важливою сучасною тенденцією є зростання ролі цифрової трудової міграції та дистанційної зайнятості. Українські фахівці дедалі активніше інтегруються у глобальний цифровий ринок праці, працюючи для іноземних компаній без фізичної зміни місця проживання. Це сприяє формуванню нового типу цифрового міграційного капіталу, пов'язаного з розвитком ІТ-сектору, фрилансу, онлайн-підприємництва та транснаціональної цифрової мобільності.

За міжнародними оцінками, мільйони українців перебувають за межами держави під тимчасовим захистом, переважно у країнах Європейського Союзу. У 2025 році за кордоном залишалося близько 5,6 млн українців [6], що свідчить про збереження значного міграційного відтоку населення. Основну частину вимушених мігрантів становлять жінки, діти та молодь, що створює довгострокові демографічні ризики для України, пов'язані зі скороченням населення, старінням нації та зменшенням трудового потенціалу.

Водночас вимушена міграція має і складні соціально-економічні наслідки. З одного боку, перекази українців із-за кордону залишаються важливим джерелом валютних надходжень та підтримки домогосподарств. За даними Національного банку України, у 2024 році обсяг приватних грошових переказів в Україну становив близько 9,6 млрд доларів. Ці кошти сприяють підтримці внутрішнього попиту, фінансової стабільності домогосподарств та платіжного балансу держави. З іншого боку, спостерігається тенденція до поступового скорочення обсягів переказів через довгострокову інтеграцію мігрантів за кордоном, релокацію сімей та зниження рівня сезонної трудової міграції.

Особливої актуальності набуває проблема інтелектуальної міграції та відтоку висококваліфікованих кадрів. В умовах війни значна частина українських науковців, ІТ-фахівців, викладачів, медичних працівників та представників креативних індустрій інтегрується у міжнародні наукові й професійні мережі. Дослідження українських учених засвідчують зростання міжнародної мобільності науковців у 2022–2025 роках, особливо серед представників університетського сектору.

Сучасна інтелектуальна міграція дедалі більше набуває циркуляційного характеру, коли мігранти зберігають професійні, наукові та економічні зв'язки з Україною, створюючи потенціал для післявоєнного відновлення та модернізації економіки.

Суттєвий вплив міграційні процеси здійснюють на ринок праці України. Основними наслідками є скорочення економічно активного населення, дефіцит кваліфікованих працівників, дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили та структурна трансформація зайнятості. Особливо гостро кадровий дефіцит спостерігається у виробничій сфері, будівництві, транспорті, медицині та технічних спеціальностях. Водночас посилюється роль автоматизації, цифровізації та впровадження штучного інтелекту як інструментів компенсації нестачі трудових ресурсів.

Демографічні наслідки міграції є одними з найбільш загрозливих для довгострокового розвитку держави. Масовий виїзд населення репродуктивного віку, жінок і молоді посилює процеси депопуляції, старіння населення та скорочення трудового потенціалу країни. Це створює ризики для функціонування системи соціального забезпечення, пенсійної системи та відтворення людського капіталу в майбутньому.

Що стосується фінансового капіталу як ланки міграційного, то зазначимо: до початку повномасштабної війни Україна входила до числа держав Європи з найбільшими обсягами приватних грошових переказів. За даними Національного банку України, у 2021 році обсяг приватних переказів в Україну досяг рекордного рівня понад 15 млрд дол. Значне зростання було обумовлене активною трудовою міграцією українців до країн ЄС, насамперед Польщі, Чехії, Німеччини та Італії, а також відновленням економічної активності після пандемії COVID-19.

Після початку повномасштабної війни структура та характер грошових переказів суттєво трансформувалися. У 2022 році обсяг приватних переказів скоротився до близько 13 млрд дол. Основними причинами стали вимушена міграція населення, релокація сімей за кордон, зниження сезонної трудової міграції та поступова інтеграція українських мігрантів у країнах перебування. Водночас навіть в умовах війни перекази залишилися одним із ключових джерел валютних надходжень в економіку.

Особливо важливу роль грошові перекази відіграють у підтримці макроекономічної

стабільності держави. Валютні надходження від трудових мігрантів сприяють стабілізації платіжного балансу, підтримці міжнародних резервів та зміцненню національної валюти. За оцінками міжнародних фінансових організацій, перекази мігрантів у багатьох випадках є більш стабільним джерелом надходжень, ніж прямі іноземні інвестиції.

Важливим соціально-економічним ефектом грошових переказів є підтримка внутрішнього споживання населення. Значна частина домогосподарств в Україні використовує кошти, отримані від родичів-мігрантів, для покриття базових потреб, оплати житлово-комунальних послуг, медичних витрат, освіти та споживчих товарів. В умовах війни та падіння реальних доходів населення перекази стали важливим інструментом зниження рівня бідності та соціальної вразливості. Особливо це характерно для західних регіонів України, де трудова міграція традиційно є масовим явищем.

Разом із тим, перекази трудових мігрантів формують значний інвестиційний потенціал для розвитку економіки України. Частина коштів спрямовується на придбання нерухомості, відкриття малого бізнесу, розвиток фермерських господарств, інвестування у сферу послуг та підприємницьку діяльність. У сучасних умовах формується тенденція до трансформації споживчої моделі використання переказів у інвестиційно-підприємницьку модель, особливо серед мігрантів, які мають тривалий досвід роботи за кордоном та накопичений фінансовий капітал.

Водночас сучасні тенденції свідчать про поступове скорочення ролі переказів у довгостроковій перспективі. Причинами цього є довготривала інтеграція українських мігрантів у країнах ЄС, перевезення сімей за кордон, зменшення сезонної міграції та переорієнтація частини мігрантів на інвестування і споживання поза межами України. Це створює певні проблеми для економічної політики держави та актуалізує необхідність формування меха-

нізмів залучення міграційного капіталу у стратегічні інвестиційні проєкти, розвиток підприємництва та післявоєнне відновлення.

Складемо порівняльну таблицю динаміки приватних грошових переказів в Україні на основі [7].

Отже, грошові перекази трудових мігрантів залишаються важливим фактором макроекономічної стабільності України, підтримки внутрішнього попиту та формування фінансової стійкості домогосподарств. Водночас сучасні трансформаційні процеси свідчать про необхідність переходу від моделі споживчого використання переказів до стратегії їх інвестиційної трансформації у ресурс економічного розвитку, інноваційного відновлення та післявоєнної модернізації держави.

Масштабна трудова, вимушена та інтелектуальна міграція формує складні соціально-економічні ризики, які впливають на конкурентоспроможність економіки, демографічну безпеку, інноваційний розвиток та довгострокову економічну стійкість держави. Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах повномасштабної війни, що супроводжується значними втратами трудового потенціалу, релокацією населення та інтеграцією фахівців у міжнародні економічні системи.

Покажемо сучасні ризики та проблеми, пов'язані з відтоком людського та інтелектуального капіталу (табл. 2).

Як бачимо, відтік людського та інтелектуального капіталу в сучасних умовах формує комплекс взаємопов'язаних економічних, демографічних, інноваційних та соціальних ризиків, які можуть суттєво впливати на довгострокову конкурентоспроможність і стійкість України. Ефективне управління міграційним капіталом потребує формування сучасної державної політики, спрямованої на підтримку людського потенціалу, стимулювання повернення кваліфікованих кадрів та створення умов для використання міжнародної мобільності як чинника розвитку держави.

Таблиця 1

Динаміка приватних грошових переказів в Україну

Рік	Обсяг переказів, млрд доларів	Характеристика тенденцій
2020	11,98	Відновлення після пандемічної кризи, активізація трудової міграції
2021	15,03	Рекордний рівень переказів, активне зростання трудової міграції до ЄС
2022	13,07	Скорочення через війну, вимушену міграцію та релокацію сімей
2023	близько 12–13	Стабілізація переказів, поступове зниження сезонної трудової міграції
2024	близько 9,6	Зниження обсягів через довгострокову інтеграцію мігрантів за кордоном

**Сучасні ризики та проблеми, пов'язані з відтоком людського
та інтелектуального капіталу**

Сучасні ризики та проблеми	Сутність проблеми	Основні наслідки для України	Можливі напрями мінімізації ризиків
1	2	3	4
Скорочення трудового потенціалу	Масовий виїзд економічно активного населення та кваліфікованих працівників за кордон	Дефіцит кадрів, зниження продуктивності праці, уповільнення економічного розвитку	Стимулювання зайнятості, підвищення заробітної плати, підтримка бізнесу та створення нових робочих місць
Поглиблення демографічної кризи	Виїзд молоді, жінок та населення репродуктивного віку	Старіння населення, депопуляція, зростання навантаження на соціальну та пенсійну системи	Демографічна політика підтримки сімей, розвиток соціальної інфраструктури, стимулювання реєміграції
«Відтік мізків»	Міграція науковців, IT-фахівців, медиків, викладачів та інженерів	Ослаблення науково-технологічного потенціалу, зниження інноваційної спроможності економіки	Підтримка науки, інновацій, грантових програм, створення сучасних умов для професійної реалізації
Дефіцит кваліфікованих кадрів	Нестача працівників у стратегічних галузях економіки	Криза на ринку праці, дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили	Модернізація професійної освіти, програми перекваліфікації та адаптації кадрів
Зниження інноваційного потенціалу	Втрата високо-кваліфікованого інтелектуального ресурсу	Уповільнення цифровізації, технологічна залежність від зовнішніх ринків	Інвестиції у високотехнологічні галузі, підтримка стартапів та цифрової економіки
Довгострокова інтеграція мігрантів за кордоном	Закріплення українських громадян у країнах перебування	Зниження ймовірності повернення населення після війни	Формування програм реєміграції та залучення діаспори до розвитку економіки
Регіональні диспропорції	Відтік населення з економічно вразливих регіонів	Посилення нерівномірності регіонального розвитку, занепад окремих територій	Регіональні програми розвитку, підтримка локального підприємництва та інвестицій
Посилення соціальної вразливості	Залежність домогосподарств від зовнішніх доходів мігрантів	Зростання соціальної нерівності та фінансової нестабільності населення	Підтримка внутрішнього ринку праці, соціальні програми та розвиток малого бізнесу
«Віртуальний» відтік людського капіталу	Дистанційна робота українських фахівців на іноземні компанії	Ослаблення внутрішнього ринку праці та податкової бази	Створення умов для розвитку українського цифрового бізнесу та IT-сектору
Ослаблення економічної безпеки держави	Втрата людського, інтелектуального та професійного потенціалу	Зниження конкурентоспроможності та стійкості економіки	Формування комплексної політики управління міграційним капіталом та підтримки людського потенціалу

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
Ризик втрати освітнього потенціалу	Виїзд студентської молоді та науковців	Скорочення кадрового резерву майбутнього розвитку держави	Інтернаціоналізація освіти, підтримка молодих учених, програми академічної мобільності з поверненням
Соціально-психологічні ризики	Руйнування соціальних зв'язків, адаптаційні труднощі мігрантів	Послаблення соціального капіталу та суспільної згуртованості	Розвиток програм соціальної адаптації, підтримка комунікації з діаспорою та мігрантами

Також у рамках нашого дослідження представимо сучасну концептуалізацію підходів до формування державної політики управління міграційним капіталом України з акцентом на реєміграцію, збереження людського капіталу та залучення діаспори до національного розвитку.

Так, ми визначили, що міграційний капітал у сучасному науковому дискурсі доцільно трактувати як інтегрований ресурс, що включає: людський капітал мігрантів (освіта, навички, досвід); фінансові ресурси (грошові перекази, інвестиції); соціальні мережі (зв'язки з діаспорою); інституційний потенціал (трансфер практик, знань, інновацій).

Сучасні новітні підходи до формування соціально-економічного розвитку України включають наступні положення:

1. Людиноцентричний підхід. Він передбачає збереження та розвиток людського капіталу.

Для його підтримки необхідні такі інструменти, як: державні програми повернення кваліфікованих мігрантів; компенсація витрат на освіту або перекваліфікацію; розвиваючі програми для науковців і фахівців; гарантії зайнятості та соціального захисту для реємігрантів.

2. Інвестиційно-стимулюючий підхід. Передбачає перетворення мігрантів і діаспори на інвесторів.

Для його досягнення необхідні: «діаспорні облігації розвитку України»; податкові стимули для інвестицій мігрантів; співфінансування бізнес-проектів реємігрантів; грантові програми.

3. Мережево-інтеграційний підхід. Він передбачає інтеграцію діаспори у національні економічні процеси.

Для його підтримки необхідні такі інструменти, як: цифрові платформи "Ukraine Global Network"; професійні мережі українських експертів за кордоном; залучення діаспори до державно-приватних проєктів; менторські програми для українських стартапів.

4. Інноваційно-екосистемний підхід. Передбачає використання міграційного капіталу для інноваційного розвитку.

Для його досягнення необхідні: створення «хабів реємігрантів»; інтеграція в інноваційні кластери; підтримка трансферу технологій з-за кордону; стимулювання стартап-екосистем із залученням діаспори.

5. Регіонально-диференційований підхід. Передбачає врахування нерівномірності міграційних процесів між регіонами.

Для його досягнення необхідні наступні інструменти: регіональні програми повернення кадрів; стимулювання розвитку депресивних територій через реємігрантів; локальні інвестиційні пакети для мігрантів.

6. Цифрово-управлінський підхід. Передбачає цифровізацію управління міграційним капіталом.

Для цього необхідні: єдиний цифровий реєстр мігрантів і діаспори; платформи дистанційної участі в економіці України; онлайн-послуги для реємігрантів; аналіз міграційних потоків.

Так, зведемо всі ці підходи в узагальнену матрицю (табл. 3).

Так, ключовими стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку України є:

1. Перехід від «управління відтоком» до «управління поверненням і циркуляцією міграційного капіталу».

2. Інституціоналізація діаспори як повноцінного економічного актора.

3. Формування конкурентного середовища для реємігрантів в Україні.

4. Інтеграція міграційної політики в стратегію економічного відновлення України.

5. Розвиток гібридної моделі «економіка + цифрова мобільність + глобальні мережі».

Таким чином, сучасна державна політика управління міграційним капіталом має трансформуватися з реактивної моделі регулювання

Сучасні узагальнені новітні підходи до формування соціально-економічного розвитку України

Підхід	Ключова мета	Основний інструментарій	Очікуваний ефект
Людиноцен-тричний	Повернення та розвиток кадрів	Програми реєміграції, освіта	Зменшення втрат людського капіталу
Інвестиційний	Мобілізація фінансового ресурсу	Облігації, гранти, податкові стимули	Зростання інвестицій
Мережевий	Залучення діаспори	Глобальні мережі, менторство	Розширення економічних зв'язків
Інноваційний	Технологічний розвиток	Стартапи	Інноваційне зростання
Регіональний	Збалансований розвиток	Регіональні програми	Зменшення диспропорцій
Цифровий	Ефективне управління	е-державні сервіси	Прозорість і швидкість політики

міграційних потоків у проактивну систему стратегічного розвитку. Її ядром повинна стати концепція циркуляції людського капіталу, що забезпечує постійний обмін знаннями, інвестиціями та інноваціями між Україною та її глобальною діаспорою. Умови воєнної та післявоєнної економіки України формують унікальне вікно можливостей для створення нової моделі державної політики, де міграція розглядається не як втрата, а як ресурс довгострокового розвитку та міжнародної інтеграції.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В умовах воєнної та післявоєнної економіки ключовими пріоритетами мають стати стимулювання реєміграції, інституційне залучення діаспори, підтримка людського капіталу та створення інноваційних механізмів використання фінансових ресурсів мігрантів. Саме комплексне управління міграційним капіталом здатне забезпечити довгострокову економічну стійкість, соціальну безпеку та конкурентоспроможність України.

Отже, запропонуємо стислі і змістовні практичні рекомендації щодо ефективного використання міграційного капіталу як ресурсу соціально-економічного розвитку України.

1. Формування державної системи управління міграційним капіталом. Тобто: створити єдину державну платформу обліку та взаємодії з трудовими мігрантами й діаспорою; інтегрувати міграційну політику у стратегії економічного відновлення та регіонального розвитку; запровадити постійний моніторинг втрат і повернення людського капіталу.

2. Стимулювання реєміграції та повернення фахівців. Тобто: реалізувати програми

«Повернись і працюй в Україні» для науковців, лікарів, інженерів та підприємців; надати податкові пільги та гранти для реємігрантів, які створюють бізнес або робочі місця; забезпечити спрощене визнання іноземних дипломів, кваліфікацій і професійного досвіду.

3. Трансформація грошових переказів у інвестиційний ресурс. Тобто: створити механізми державного співфінансування інвестицій мігрантів у малі та середні підприємства; запровадити «діаспорні облігації» для фінансування відбудови інфраструктури; стимулювати спрямування переказів не лише на споживання, а й на розвиток виробництва та інновацій.

4. Інтеграція потенціалу української діаспори. Тобто: формувати глобальні професійні мережі українців за кордоном; залучати діаспору до інноваційних, освітніх та інвестиційних проєктів; створити цифрові платформи для партнерства українського бізнесу та закордонних українських спільнот.

5. Збереження людського капіталу в умовах війни. Тобто: підтримувати дистанційну зайнятість українців за кордоном у межах української економіки; розширити програми перекваліфікації та цифрових навичок; стимулювати молодь до навчання та професійної реалізації в Україні.

6. Розвиток регіональної економічної стійкості. Тобто: спрямовувати ресурси міграційного капіталу на відновлення постраждалих регіонів; створювати регіональні фонди підтримки підприємництва реємігрантів; розвивати локальні кластери зайнятості та інновацій.

7. Використання цифрових технологій у міграційній політиці. Тобто: впровадити циф-

рові сервіси для реєсмігрантів за принципом «єдиного вікна»; використовувати масиви даних для прогнозування міграційних ризиків; забезпечити електронну взаємодію держави, бізнесу та діаспори.

Таким чином, міграційний капітал у сучасних умовах є не лише наслідком мобільності населення, а стратегічним ресурсом економічної стабілізації та відновлення України. Ефективна державна політика повинна орієнтуватися на перетворення зовнішньої міграції у механізм накопичення людського, інтелектуального та інвестиційного потенціалу держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильців Т. Г., Іляш О. І., Мульська О. П. Імітаційне моделювання впливу міграційних втрат української молоді на потенціал соціально-економічного відтворення: ідентифікація точок біфуркації та Big Data екосистейту: науково-аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2024. 146 с.
2. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Стратегічні імперативи забезпечення міграційної безпеки України: просторовий концепт. *Регіональна економіка*. 2025. № 3(117). С. 98–109.
3. Іванісов О. В. Міграційна політика як інструмент регулювання відновлення людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2025. № 11. С. 13–27.
4. Крутько Д. О. Комплексний підхід до управління міграційними процесами в Україні: розвиток людського капіталу та демографічне відродження у повоєнний період. *Економічний простір*. 2026. № 211. С. 276–281.
5. Лупак Р. Л., Мульська О. П., Мульський В. Я. Модель розвитку ринку міграційного капіталу: теоретико-концептуальний підхід. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2024. № 75. С. 20–26.
6. Демографія та географія міграції. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2026/02/27/168995610/>
7. Трудові мігранти почали більше переказувати гроші. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/07/30/89664362/>

REFERENCES

1. Vasylytsiv T. H., Ilyash O. I. and Mulska O. P. (2024), *Imitatsiine modeliuвання vplyvu mihratsiinykh vtrat ukrainskoi molodi na potentsial sotsialno-ekonomichnoho vidtvorennia: identyfikatsiia tochok bifurkatsii ta Big Data ekosisteytu: naukovo-analitychna dopovid* [Simulation modeling of the impact of migration losses of Ukrainian youth on the potential of socio-economic reproduction: identification of bifurcation points and Big Data of the ecosystem: scientific and analytical report]. DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy", Lviv, 146 p.
2. Vasylytsiv T. H. and Mulska O. P. (2025), *Stratehichni imperatyvy zabezpechennia mihratsiinoi bezpeky Ukrainy: prostorovy kontsept* [Strategic imperatives of ensuring migration security of Ukraine: spatial concept]. *Rehionalna ekonomika*, no. 3(117), pp. 98–109.
3. Ivanisov O. V. (2025), *Mihratsiina polityka yak instrument rehuliuвання vidnovlennia liudskoho kapitalu* [Migration policy as a tool for regulating the renewal of human capital]. *Efektivna ekonomika*, no. 11, pp. 13–27.
4. Krutko D. O. (2026), *Kompleksnyi pidkhid do upravlinnia mihratsiinykh protsesamy v Ukraini: rozvytok liudskoho kapitalu ta demografichne vidrodzhennia u povoiennyi period* [A comprehensive approach to managing migration processes in Ukraine: human capital development and demographic revival in the post-war period]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 211, pp. 276–281.
5. Lupak R. L., Mulska, O. P. and Mulskey, V. Ya. (2024), *Model rozvytku rynku mihratsiinoho kapitalu: teoretyko-kontseptualnyi pidkhid* [A model of migration capital market development: a theoretical and conceptual approach]. *Visnyk LTEU. Ekonomichni nauky*, no. 75, pp. 20–26.
6. *Demohrafiia ta heohrafiia mihratsii* [Demography and geography of migration]. Minfin. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2026/02/27/168995610/>.
7. *Trudovi mihranty pochaly bilshe perekazuvaty hroshi* [Labor migrants began to transfer more money]. Minfin. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2022/07/30/89664362/>

Дата надходження статті: 15.06.2026

Дата прийняття статті до публікації: 23.07.2026

Дата публікації статті: 20.08.2026